

Олександра БРАГІНСЬКА

**ІНДІЙСЬКА СКУЛЬПТУРА ХІХ–ХХ ст.
З КОЛЕКЦІЇ ОДЕСЬКОГО МУЗЕЮ
ЗАХІДНОГО ТА СХІДНОГО МИСТЕЦТВА¹**

Індуїзм — найстаріша та третя по числу послідовників релігія у світі після християнства та ісламу. Образи та сюжети цієї релігії надихали митців на створення численних пам'яток образотворчого мистецтва, покликаних бути джерелом духовного просвітництва й художньо-естетичного виховання.

Всюди, де поширювався індуїзм, розвивалося мистецтво. Мистецтво індуїзму призначене для того, щоб нагадувати, підтримувати і посилювати істини релігії, і його розвиток і стиль можуть розглядатися лише як невід'ємна частина історії релігії.

В Україні мистецтво індуїзму не має великого поширення і представлено нечисленними музейними колекціями та приватними зібраннями. Колекція індійської скульптури з Одеського музею західного та східного мистецтва є однією з найбільших колекцій східного мистецтва в Україні. До неї входять твори індійських майстрів, які мають не тільки художнє значення, а й історичну цінність.

Дана стаття присвячена огляду та аналізу індійської скульптури ХІХ–ХХ ст. з колекції Одеського музею західного й східного мистецтва та відбувається за принципом індуїстського пантеону.

Найважливішими із численних богів індуїзму вважаються трое — Брахма, Шива й Вішну, які утворюють індуїстську трійцю — Тримурті. Зазвичай відзначають, що ці боги в системі індуїзму поділили між собою основні властиві верховному богу функції — творчу, руйнівну й охоронну. Бог Вішну вважається божеством, яке забезпечує загальний порядок (дхарма) світобудови й гармонію в ній. Вішну займає центральне місце в тріаді головних богів індуїзму [1].

Всевишне призначення Вішну — збереження, підтримка, захист. Його втілення (аватари) виконували божественну роботу із захисту світу людей. Щораз,

¹ Публікація стала можливою дякуючи дирекції музею, зокрема, директору Володимиру Івановичу Островському.

коли сили Зла починали панувати над людством, Вішну, Великий Захисник, покинувши Небеса, сховався у людський світ і рятував людей від Зла. Іноді він приймав різні форми для досягнення особливих цілей. Втілення Вішну вказують на те, що деякі його форми мають космічну природу, у той час як інші ґрунтуються на реальних історичних подіях. Варто звернути увагу на еволюцію цих втілень від нижчих форм життя до вищих — риби Матс'ї, черепахи Курми, вепра Варахи до напівлюдини-напівтварини Нарасімхи, до втілення — у карликовий Вамані і, далі, до великих героїв (таких як Крішна та Рама), наділених багатьма надлюдськими якостями [2].

Центральне божество індійського пантеону представлений у колекції музею двома різьбленими скульптурними зображеннями, виконаними з темного дерева. У Південній Індії був дуже розповсюджений тип статуй Вішну, де він зображений стоячи в позі самбханга. Зображення бога Вішну (XIX ст.) вирізняється безсумнівною витонченістю. Фігура бога стоїть на декоративному круглому багатоярусному п'єдесталі. У верхній правій руці Вішну тримає диск (чакра), який слугує метальною зброєю, у верхній лівій — орнаментовану раковину, яка видає страшний гул і змушує тріпотіти ворогів Вішну. Нижня права рука робить жест абхая-мудра, яка символізує визволення від страху, захист і радість; нижня ліва знаходиться біля талії в положенні кат'яваламбіта, що означає стан спокою (Вішну в стані йога). Корона типу кирітамукута за формою ближче до циліндричної, ніж до традиційної конічної.

Навколо голови пов'язана стрічка, прикрашена коштовностями. Фігура оздоблена багатим декором тонкої роботи: намиста, браслети на передпліччях і зап'ястках, сережки у формі завитків (патракунда) і ванітала на шиї — гірлянда квітів, що звисає майже до колін. Священний шнур, який спускається з плеча, звивається на грудях. На Вішну тонке витончене одягання, яке спускається вниз, охоплюючи ноги до щиколоток. Воно закріплене на талії поясом. Із чудовою майстерністю зображені декоративна частина одягу, що спускається з боків від пліч до п'єдесталу. Хоча художнику не вдалося додати обличчю вираз божественної величі, однак у модулюванні фігури він добився високого ступеня витонченості.

В індуїзмі кожне божество має свою їздову тварину й помічника — вахану, яка також найчастіше є й символом божества.

Ваханую Вішну був Гаруда, який вважається царем птахів і винищувачем змій. Він іменується також Вайнате'я. Коли Гаруда народився, боги, осліплені сльозами його тіла, прийняли його за Агні, бога вогню, і прославили його як уособлення сонця. В основі міфу про викрадення Гарудою амрити, божественного напою безсмертя, лежить мотив його боротьби з Вішну, який запропонував виконати будь-яке бажання викрадача. Гаруда захотів бути вище Вішну. І той

помістив зображення птаха на своєму прапорі й попросив стати Гаруду його їздовою твариною. Звичай Гаруда зображується з головою й грудьми шуліки, з крилами за спиною, з людським тулубом у нижній частині [3]. У скульптурі «Вішну на Гаруді» (ХХ ст.), з колекції музею, майстер зобразив Гаруду з людським обличчям, але при цьому ніс у нього клювоподібний, як у шуліки, він має тільки дві руки й виглядає майже як людина, але із пташиним носом, великими крилами й хвостом за спиною. Гаруда несе на своїй спині Вішну, дві його верхні руки підтримують ступні божества. П'єдестал має неправильну форму, що нагадує хвилі. На п'єдесталі знаходиться черепаха, оповита змією, на якій стоїть Гаруда.

Скульптурна група відрізняється складною композицією й тонким виконанням дрібних деталей. Вішну має безліч прикрас — намиста, браслети на руках, браслети (нупура), голову бога вінчає корона із трьома великими трикутними зубцями. У лівій руці божество тримає предмет, схожий на раковину, з якою звичайно зображують Вішну. Над головою в божества — хвіст птаха у вигляді балдахіна. Інші персонажі групи теж багато прикрашені — голови змії та Гаруди прикрашають тіари, а також тонкого виконання намиста, священний шнур (яджнопавіта) через плече й ножні браслети. Дивує старанність пророблення текстури пір'я крил і хвоста Гаруди.

В індуїстському пантеоні епохи Пуран важливе значення набув бог Шива, Руйнівник Світу й третє обличчя Тримурті. Хоча Шива й не має аватар, але він отримав багато найрізноманітніших видів і аспектів [4].

Бог Шива є одночасно творцем світу, його захисником і заступником, усувачем нещасття, тим, хто дарує розраду й разом з тим руйнівником світу. Ці п'ять найважливіших своїх діянь, відомих під іменем панчакрит'я, він здійснює, з'являючись у вигляді Владики танцю (Натараджа). Шива творить, але в той же час і руйнує. Цей процес триває безупинно. Танець Натараджи — Тандава, танець, який усе руйнує. Згідно з міфами, Шива танцює в критичні моменти життя всесвіту. Образ Натараджи отримав особливу популярність як багатогранний символ основних ідей індуїзму завдяки своєму зображенню в бронзових статуєтках і був дуже популярний у південноіндійських скульпторів, що працювали по металу [5]. Цей іконографічний тип Шиви в колекції музею представлений бронзовою скульптурою ХХ ст., сучасною копією з оригіналу ХІ ст.

Ця витончена бронзова статуя зображує Владика танцю Натараджу в його звичайній позі. Ногою Шива утискає розпростертого карлика — демона Апасмара-Пурушу, або Ми'ялаку — свого ворога, що персоніфікує сили зла й невідання, що викликається ілюзією Ма'єю, тоді як Шива вважається ще й царем знання. Тілом карлик нагадує дитину. Нижче — лотосовий п'єдестал, який спочиває на квадратній підставі. Фігура Натараджи звичайно оточена гарним

полум'яниючим німбом — тирувазі, що символізує матеріальні сили Всесвіту, сили Ма'ї, тоді як Шива вважається її духом. І він неодмінно торкається тирувазі — матерію, тому що, по вченню індуїзму, поняття духу й матерії не віддільні друг від друга. Натараджа виявляє свою сутність у процесі танцю, який символізує всі п'ять дійств панчакрит'я. У правій руці, піднятої вище рівня плеча й дотичної з німбом, Шива тримає дамару — маленький двобічний барабанчик, символ пробудження Всесвіту до нового життя через вібрацію звуку. Друга права рука, що знаходиться нижче першої, сильно зігнута в лікті й звернена долонею вперед, у жесті абхайя-мудра (жест підбадьорення). У першій лівій руці Натараджа тримає полум'я (агні) — символ очищення й відновлення світу; друга ліва — витягнута поперек грудей у положенні гаджа-хаста. Вона вказує на демона під ногами Шиви. Це положення руки називається також банда-хаста й означає владу й силу.

Шива прикрашений коштовностями, намистами, поясом, браслетами на зап'ястях і передпліччях. Натараджа вміщає в собі свою шакті — жіночу половину, тому що божества по суті вважаються двостатевими. Це виражено подовженою, чоловічою, сергою в правому вусі, що надається божествам вищого рангу, яка має назву Макара-кундала, і простій круглій, жіночій, сережки типу патра-кундала — у лівому. На Шиві коротке одіяння типу настегенної пов'язки (дохоті), закріплене на талії поясом. В зачісці вищих божеств (джата-мукута), яка вінчає голову Шиви, міститься діва вод з риб'ячим хвостом — символ священного Гангу. Як розповідає великий епос «Махабхарата», коли Ганг впав з неба на землю, Шива прийняв його на свою голову й пропустив через волосся. Діва вод поміщена в пасмах волосся праворуч, також праворуч знаходиться кобра Васукі, отруту якої Шива випив, рятуючи мир. З лівої сторони — півмісяць. Інша кобра, що обвиває кільцем поперек божества, означає його світову енергію. Два ока Натараджи представляють Сонце й Місяць, а третє — на лобі — Вогонь. Форми тіла Шиви трактовані трохи абстрактно й узагальнено — божества ніколи не зображуються з розвинуеною мускулатурою. Лик Натараджи також узагальнений і безпристрасний — він схожий на маску, але на ньому помітна легка посмішка. У скульптурі передана реальність положення рук, пальців, змаху ноги й майстерна передача ритму руху. Активність руху посилена енергійними язичками полум'я, які вириваються з тирувазі.

Як вже говорилося вище в індуїзмі будь-яке вище божество вважалося двостатевим і його творча енергія (шакті) персоніфікувалася в жіноче божество. У скульптурі Індії особливою поетичністю відрізняються образи богинь — дружин Брахми, Вішну й Шиви. Роль богинь відображає й деякі основні положення релігійної традиції стародавньої й середньовічної Індії. Вони стають нерозривною частиною чоловічого божества, яке, таким чином, стає двостате-

вим або, з іншого погляду, взагалі не мають статі. У колекції музею дружини богів Тримурті представлені двома скульптурами зі слонової кістки.

Дружина центрального божества Вішну Лакшмі (ХХ ст.) — богиня щастя й краси. Лакшмі також асоціюється із красою, вдачею й багатством. Вона — втілення грації, краси й чарівності. Вірять, що її прихильники будуть захищені від усіх видів нещастя. Вважається, що Лакшмі супроводжує Вішну у всіх його аватарах, втілюючись у Ситу, дружину Рами, у Рукміні, дружину Крішні або у Радху, його кохану. Вона є однією із самих популярних богинь індуїстського пантеону [6].

Фігура богині с колекції Одеського музею стоїть в традиційній позі трибханга на п'єдесталі у формі квітки лотоса, що розпустилася і яка знаходиться на декоративній підставці із сандалового дерева. Від підставки йде кругла арка з вирізом у формі зірки. Арка служить фоном скульптурі й прикрашена різьбленням, що нагадує пелюстки лотоса. Дві верхні руки Лакшмі витончено переплітаються із квітами, а двома нижніми руками богиня виливає воду з посудини (камандалу). На богині квітова гірлянда й стрічка, що оперізує груди. Прикраси чітко виступають на тілі. Голову богині вінчає багатоярусний головний убір і німб (прабхамандал), на руках і ногах — браслети.

Лакшмі одягнена в сарі, вільний кінець якого спадає з боків від ліктів до колін. Попереду один край одягу зібраний і спускається між ніг. Складки одягу й прикраси вражають детальністю модулювання. Скульптура Лакшмі не кругла й розрахована на огляд спереду.

Сарасваті — також дуже популярний і складний по своєму походженню образ індуїстської міфології, який спочатку був сакральною назвою Інду. Вона очолює групу найбільш шанованих рік, величчю свого потоку переважаюча всі інші. Сарасваті приписуються очисні й лікарські функції [7].

До Ригведи сходять ті характеристики Сарасваті, які стають домінуючими в післяведийський період і визначають її культ у сучасній Індії. Насамперед, це зв'язок з поезією, її значення як богині священної мови. У Брахманах вона прямо ототожнюється з Мовою-Вач. У класичному й сучасному індуїзмі Сарасваті — дружина Брахми, шанована як винахідниця алфавіту деванагарі й самої мови санскрит, покровителька наук, мистецтв і, відповідно, тих, хто ними займається.

Сарасваті — головна із трьох дружин Брахми, представлена скульптурою ХХ ст. Вона піднімається на розкритій квітці лотоса. Даний образ богині має чотири руки. У двох верхніх в неї не ідентифікований предмет і книга з пальмового листя (пуштака), у нижній правій руці богиня тримає чотки, нижня ліва — у жесті дарування милості (варада-мудра). На правому плечі в Сарасваті сидить пауга. Біля ніг богині знаходиться її вахана — павич, хвіст якого спускається

з лотосовидного п'єдесталу до багатокутної дерев'яної підставки. Сарасваті шанується як богиня вченості, красномовства, музики й науки. Оскільки вона богиня всіх творчих мистецтв і наук і є покровителькою артистів і музикантів — Сарасваті притримує лівими руками віну, струнний музичний інструмент. Богиня стоїть у вільно вигнутій позі — у традиційній трибханга, її чотири руки тримають атрибути, а на обличчі застигла посмішка.

Для кістки характерна тонкість обробки орнаментальних візерунків і ажурів. Сарасваті прикрашена ікавалі з кулоном і намистом, на зап'ястях і передпліччях браслети, на ногах браслети із дзвіночками (нупура), у вухах круглі сережки типу патра-кундала. За головою в богині — німб (прабхамандал), утворений трьома кільцями. Вона одягнена в сарі, схоплене в талії широким поясом. Пояс прикрашений позаду гірляндами й звисаючими до колін кистями. Вільний кінець тканини спадає з боків від пліч донизу й закріплений поясом. Складки спадаючого одягнення передані майстром дуже реалістично.

У цілому скульптурні зображення Лакшмі й Сарасваті вражають тонкістю виконання найменших деталей одягу, прикрас і атрибутів богинь.

Міфологія індуїзму має, крім вищих богів Тримурті та їх дружин, безліч молодших божеств. Одним із самих популярних молодших богів є Ганеша, син Парваті й Шиви, якого називають також Ганапаті й багатьма іншими іменами. Це прославлений переписувач. Згідно з міфологією він записав «Махабхарату», продиктовану йому мудрецем В'ясой. Відповідно одній з легенд, голову йому відітнув батько Шива, коли Ганеша не пускав його в кімнату матері. Потім, щоб заспокоїти дружину, Шива пришив Ганеші голову слона, що перебував поблизу. Згідно з іншою версією, на день народження Ганеші забули запросити бога Шані (уособлення планети Сатурн), і той, з'явившись без запрошення, у гніві спопелив голову дитини поглядом. Тоді Брахма порадив Шиві пришити дитині голову першої ж істоти, яка йому зустрінеться. Цією істотою виявився слон Індри — Айравата. Також Ганеша очолює свиту божеств Ганів, що оточують Шиву, і тому носить ім'я Ганапаті — «владика Ганів» [8]. У колекції музею є два зображення Ганеші.

Майстер латунної фігурки Ганеші (XX ст.) зобразив божество сидячим на круглomu п'єдесталі, яких знаходиться на квадратній декорованій підставці. Ганеша має голову слона й тіло людини, з великим округлим животом. Дане зображення має чотири руки. У лівій нижній руці Ганеша тримає чашу з солодкостями (модака), які він бере хоботом. Права нижня рука застигла в жесті благоденства. У верхніх руках він тримає плід манго й квітку. Голову Ганеші вінчає багатоярусна корона типу карандамукута. Через плече проходить священний шнур — аджнопавіта. Тлом зображенню служить багато декорована рослинним орнаментом арка, яку підтримують дві колони з капітелями.

Друге зображення Ганеши з колекції музею має незвичайну іконографію. Це кругла дерев'яна скульптура XX ст., яка розрахована на огляд з обох боків. Спереду зображений безпосередньо сам Ганеша. Зображення знаходиться на подвійному п'єдесталі, декорованому рослинним орнаментом. Божество має дві руки. У лівій руці він тримає чашу з ласощами у вигляді солодких кульок (модака). У правій руці атрибут відсутній. Можливо там знаходився бивень або сокира, які часто зустрічаються в зображеннях цього божества. На голові в Ганеші — високий головний убір (джатамукута), від якого йдуть два завитки, на руках браслети. Різьблення іншої сторони зображення нагадують страхітливую маску, на якій з легкістю можна розрізнити очі, ніс і відкриту пащу з іклами. Це скульптурне зображення вражає майстерністю різьблення й старанністю пророблення деталей і декору.

Ще одне популярне молодше божество — Хануман — син бога вітру Ва'ю. Вважалося, що Хануман здатний літати, міняти свій вигляд і розміри, а також має божественну силу, що дозволяє йому виривати із землі пагорби й гори. Він полководець у царя мавп, вірний союзник і слуга Рами, який допоміг йому звільнити викрадену ракшасами його дружину Ситу й зробив ще безліч подвигів: убив чудовиськ Сурасу й Сімху, убив Акту, сина вождя демонів Равани, за що Рама подарував йому вічну молодість. Хануман широко шанується в Індії, особливо нижчими верствами населення [9].

Зображення бронзового Ханумана (XX ст.) максимально олюднене. Божество зображене з людським тілом, головою й хвостом мавпи. Хануман стоїть на невеликому круглому п'єдесталі й тримає на піднятих нагору руках дві сидячі людські фігури. Можливо, у руках двох чоловічих фігур були атрибути, але зараз вони відсутні. І божество, і фігури людей багато прикрашені — на шиях гірлянди з кулонами й намиста, браслети на руках і ногах, і священний шнур (яджнопавіта), одягнений через плече. Голову людей вінчають корони конічної форми — карандамукута. На голові Ханумана головний убір відсутній, його заміняє мавпячий хвіст, що йде уздовж спини.

На Ханумані й двох фігурах одяг з тонкої тканини з малюнком, схожий на настегнену пов'язку (дхоті). Тканина схоплена в талії широкими поясами. З боків від пояса Ханумана до п'єдесталу одіяння спускається у вигляді двох стрічок. Обличчя, одяг і дрібні деталі добре пророблені. Майстрові вдалося передати позитивні риси образу божества Ханумана.

В індуїзмі налічуються тисячі напівбожеств, з яких улюбленими були апсари. Апсари в пантеоні відіграють роль танцівниць і милосердних помічниць у Сваргі — раю Індри. Вони народилися (їх 600 мільйонів) з Молочного Океану. Зображуються апсари у вигляді прекрасних жінок, іноді із крилами [10].

В Одеському музеї західного й східного мистецтва зберігаються три бронзові скульптури XX ст., що зображують цих напівбожественних жінок. Апсари

зображені стоячи на лотосовидних п'єдесталах із квадратними основами. Жінки стоять у традиційному потрійному нахилі — трибханга. Тонкі талії фігур контрастують із повними стегнами. Їхні голови прикрашають конусоподібні головні убори (киритамукута), волосся зібрані позаду. Богині мають довгі намиста, що рельєфно обрамляють їх пишні груди, пояси й браслети на руках і ногах. Прикраси чітко виступають на тілі. Скульптура з темної бронзи тримає в піднятій лівій руці квітку, права рука опущена. Її груди оперезані. Апсара одягнена в сарі з тонкої тканини, який звисає у вигляді ювелірних кілець на рівні колін і щиколоток. Друге зображення напівбожественної жінки тримає в лівій руці невідомий предмет. Її груди також оперезані стрічкою. Апсара одягнена в сарі, схоплене в талії поясом. Два кінці тканини звисають від пояса з боків до п'єдесталу. Складки спадаючого одягнення підкреслені схематичними лініями.

Третя скульптура апсари практично дзеркально відображає другу. Вона тримає невідомий предмет у правій руці, але груди її не оперезані стрічками. Вона також одягнена в сарі, складки якого підкреслені схематично. У музеї ці фігури експонуються неподільно, як один твір. Разом три фігури апсар, за допомогою опущених рук і нахилу трибханга, утворюють плавний ритм.

У давньоіндійській міфології божественну продуктивну силу символізував лінгам. Найбільше поширення цей культ одержав в індуїзмі як символ Шиви. Шанування Шиви в образі лінгама було поширено в Індії із прадавніх часів, особливо на півдні [11].

У колекції Одеського музею лінгам представлений бронзовою скульптурою ХХ ст. Скульптура являє собою зображення чаші з якої піднімається короткий циліндричний стовп із закругленою вершиною. Чаша — символ дружини Шиви Парваті (жіночий символ йони), а стовп символізує Шиву (лінга). Над чашею зображена п'ятиголова кобра з роздутим каптуром. Цей іконографічний тип зображення властивий головному змієві Ананті, який звичайно оберігає Вішну. Можливо, у цій композиції кобра, що охороняє лінгам, символізує Вішну, як Захисника Всесвіту. Композиція розміщена на квадратному п'єдесталі з декоративною аркою—тораною. Основою арці служать дві струнки колони з капітелями у вигляді птахів. Верхню частину арки прикрашає левина маска.

Зроблений аналіз скульптур з Одеського музею західного й східного мистецтва дозволяє виявити різноманітність індуїстського пантеону й зображення різних іконографічних типів головних персонажів індуїзму.

Не зважаючи на те, що в вивченні та дослідженні цієї колекції існують білі плями, однак вона дає змогу виявити різноманітні стильові особливості зображення різних персонажів індуїстського пантеону, переконатися, що строгі канони іконометричного зображення не призвели до одноманітності творів.

Формування колекції індуїстської пластики досліджено не достатньо детально, а також існують білі плями в вивченні іконометричного зображення божеств. Крім цього дослідницькі роботи складу сплавів скульптур з колекції Одеського музею західного та східного мистецтва не були проведені. Тому їх склад досі невідомий.

У нас час східна культура та мистецтво набувають популярності та стають більш доступними. Тому існує вірогідність того, що колекція Одеського музею західного та східного мистецтва буде поповнюватись й надалі.

1. Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 т. / Гл. ред. С. А. Токарев. — М., 1997. — Т. 1.
2. Тюляев С. И. Искусство Индии. — М., 1968.
3. Мифы народов мира... — Т. 1.
4. Тюляев С. И. Искусство Индии с 3-го тысячелетия до н. э. — XII в. н. э. — М., 1988.
5. Тюляев С. И. Искусство Индии.
6. Мифы народов мира... — Т. 2.
7. Там само. — Т. 2.
8. Там само. — Т. 1.
9. Там само. — Т. 2.
10. Там само. — Т. 1.
11. Там само. — Т. 2.

Анотація. У статті досліджується розвиток індійської скульптури ХІХ–ХХ ст. з колекції Одеського музею західного та східного мистецтва. Аналізуються основні твори, які раніше не були об'єктами огляду та дослідження.

Ключові слова: індійська скульптура, Одеський музей західного та східного мистецтва, індійський пантеон.

Аннотация. В статье исследуется развитие индийской скульптуры ХІХ–ХХ вв. из коллекции Одесского музея западного и восточного искусства. Анализируются основные работы, которые раньше не были объектами обзора и исследования.

Ключевые слова: индийская скульптура, Одесский музей западного и восточного искусства, индийский пантеон.

Summary. This article analyzes the development of the sculpture of India of the 19th–20th centuries from the collection of Odessa Museum of Western and Eastern Art. The article examines pieces of art that have never been subjects of examination before.

Keywords: sculpture of India, Odessa Museum of Western and Eastern Art, Hindi pantheon.

Лінгам. ХХ ст. Бронза

Ганеша. ХХ ст. Латунь

Ансари. ХХ ст. Бронза

Лакшмі. ХХ ст. Слонова кістка

Шива. ХХ ст.
(копія з оригіналу ХІ ст.).
Бронза

Ганеша. ХХ ст. Дерево

Вішну на Гаруді. ХХ ст.

Сарасваті. XX ст.
Слонова кістка

Хануман.
XX ст. Бронза

Вішну. XIX ст.
Дерево